

DE INTERPRETATIE VAN DE ILLOCUTIONAIRE STREKKING VAN EEN UITING

In wat volgt zal ik enige gedachten ontwikkelen over de interpretatie van de illocutionaire strekking van taaluitingen en ik zal dat doen aan de hand van een voorbeeld dat afkomstig is uit een modern Nederlands toneelstuk.

Toneelstukken kunnen een heel bruikbare en interessante bron van voorbeelden vormen voor onderzoek naar taalgebruik. Ik denk dat Searle¹ in zeker opzicht ongelijk heeft, wanneer hij uitingen die op het toneel worden gedaan rekent tot taalgebruik dat niet onder normale 'input-' en 'output-' condities plaatsvindt. Natuurlijk is het niet mevrouw Dresselhuys persoonlijk, die verantwoordelijk gehouden kan worden voor het afleggen van een liefdesverklaring, wanneer ze op het toneel tegen mijnheer van Dijk de woorden "Ik hou van jou" uitspreekt, maar de *rolfiguur* die zij verbeeldt legt die liefdesverklaring wel degelijk af. Met de taaluitingen die de rolfiguur doet worden door die rolfiguur op de gewone wijze taalhandelingen voltrokken. In heel veel toneelstukken worden gewone gesprekken gevoerd, waarin de rolfiguren zich ook als gewone taalgebruikers gedragen en als gewone taalgebruikers naar elkaars uitingen luisteren en op elkaars uitingen reageren.

Het gebruiken van toneelstukken als bron van voorbeeldmateriaal heeft bovendien een aantal aardige kanten. In het gewone taalgebruik ontsnappen vaak veel dingen die bij de produktie en interpretatie van taaluitingen een rol spelen aan de aandacht, omdat de produktie en interpretatie vrijwel probleemloos en als het ware automatisch verlopen. Maar bij het tot leven brengen van een toneeltekst treden diezelfde dingen juist op de voorgrond. De acteur die een tekst moet uitspreken die een ander voor hem heeft opgeschreven, moet zich, voordat hij die tekst helder en overtuigend kan brengen, grondig reken-schap gegeven hebben van zaken als waarom de rolfiguur die hij speelt zegt wat hij volgens de tekst zegt, wat de rolfiguur precies bedoelt met wat hij zegt, en wat de rolfiguur probeert te bereiken met wat hij zegt.² Anders zou de acteur niet weten hoe hij de tekst moest zeggen, met welke accenten, met welke intonatie en met welke

uitdrukking. Ook aan de meest ongecompliceerde, onproblematische uitingen moet daarom in een toneelstuk bewust een bepaalde interpretatie worden toegekend.

Er is nog een ander voordeel verbonden aan het gebruiken van toneelstukken als bron van voorbeeldmateriaal. Bij de produktie en interpretatie van taaluitingen speelt de achtergrondkennis van de spreker en luisteraar een belangrijke rol, en daarin met name de assumpties die de spreker en de luisteraar er over *elkaars* voorkennis op nahouden. Eén van de grootste problemen bij het onderzoek naar taalgebruik is juist dat die achtergrondkennis en die assumpties voor de onderzoeker zo moeilijk te achterhalen zijn. Het aardige van toneelstukken is nu dat heel veel van de achtergronden, van de kennis die de rolfiguren meebrengen en van de kennis die zij over elkaars voorkennis hebben, in de tekst zelf wordt uiteengezet. De relevante context is dus expliciet gegeven en dat lijkt mij een groot voordeel bij het onderzoek naar (bijvoorbeeld) de interpretatie van taaluitingen.

Het voorbeeld dat ik ga bespreken is afkomstig uit het stuk *Tweelicht* van Eric Schneider.³ Het is een realistisch toneelspel over vier mensen die hun jeugd en de periode waarin er nog allerlei mogelijkheden voor hen openstonden achter zich hebben liggen - ze zijn allen rond de veertig. De handelende personen zijn twee echtparen, Dora en Bert en Suzan en Ben, die twintig jaar geleden bij elkaar in de klas hebben gezeten en elkaar korte tijd geleden op een schoolreünie voor het eerst weer zijn tegengekomen en daar hebben afgesproken een week met elkaar op vakantie te gaan in een luxueus appartement in San Remo, de plaats van handeling van het stuk. In het verloop van het stuk worden enige gebeurtenissen ont-huld die twintig jaar geleden hebben plaatsgevonden en die van diepgaande invloed zijn geweest op de manier waar-op de twee echtparen hun leven hebben ingericht.

De scène waarover ik het ga hebben speelt zich af in het begin van het stuk. Dora en Bert en Suzan en Ben zijn zojuist aangekomen in het appartement en de eerste

verkenningen en verhalen over wat er in de tussenliggende periode is voorgevallen zijn achter de rug. Bert is voor de dames een campari-soda aan het maken; Ben is nog buiten. Suzan is begonnen bij Dora bepaalde dingen die zich twintig jaar geleden hebben afgespeeld aan te boren. Als eerste stap daartoe heeft ze zojuist aan Dora gevraagd "Waarom beantwoordde je mijn eerste brief nooit, Dora?", maar Dora gaat op die vraag niet in. Maar Suzan houdt vol, ze wil bepaalde gebeurtenissen bij Dora terugroepen in de herinnering en een bevestiging krijgen van bepaalde vermoedens. Het gesprek verloopt dan als volgt.

Suzan: We waren vriendinnen.

Dora: God, is zo'n campari nou zó moeilijk?

Suzan: Jij was ook verliefd op Ben hè?

Dora: Wat?!

Suzan: *Twintig jaar geleden*.

Dora: Hè, god, Suzanne.

Suzan: Nou?

Dora: Wie hield niet van Ben? !etc....

Waar het mij nu om gaat is de uiting 'Twintig jaar geleden'. Wat mij in het bijzonder bezig houdt is het probleem dat de actrice die Suzan speelt, voordat ze die woorden kan zeggen, eerst moet weten hoe de rolfiguur Suzan ze bedoelt. Met name interesseert mij daarbij het aspect van de illocutionaire strekking van de uiting.

Ik denk dat de correcte interpretatie is dat Suzan de uiting bedoelt als een nadere *specificatie* van 'Jij was ook verliefd op Ben, hè?', waarmee ze bevestiging probeert te verkrijgen van wat ze al meende te weten.⁴ Maar de uiting 'Twintig jaar geleden' zou op zichzelf gezien natuurlijk ook gedaan kunnen worden met de illocutionaire strekking van, bijvoorbeeld, een *verzuchting* die Suzan voor zich heen uitsprekt, terwijl ze herinneringen ophaalt over het verleden ('al weer twintig jaar geleden was dat'), of met de strekking van *verwijt* (in de trant van 'Ja, dat was twintig jaar geleden, maar nu ligt het wel even anders'). Wat mij nu interesseert is de vraag *op grond waarvan* die strekking van *specificatie* aan de uiting wordt toegekend.

Een eerste mogelijk antwoord dat zich aan ons opdringt is: de illocutionaire strekking van de uiting is af te lezen uit de *betekenis* van de geuite zin. Maar dat antwoord lijkt me, althans in deze vorm, niet juist. Het enige dat we over de zin kunnen zeggen is dat het een zin is in mededelende vorm, die een bijwoordelijke bepaling van tijd vormt bij 'Jij was ook verliefd op Ben'; de illocutionaire strekking waarmee de zin wordt geuit is daarmee echter niet gegeven. Wat we wel kunnen zeggen is dat zo'n zin met zo'n betekenis zich *niet* bij uitstek leent tot het voltrekken van een illocutionaire handeling als het geven van een *advies* of het verlenen van *toestemming* voor iets. Deze laatste handelingen vereisen naar hun aard een geheel ander soort propositionele inhoud (een toekomstige handeling van de aangesproken persoon) dan die welke door de zin in kwestie wordt uitgedrukt. Maar veel verder dan het opsommen van een hele reeks mogelijke illocutionaire handelingen voor de voltrekking waarvan de zin op grond van zijn betekenis wèl in het bijzonder geschikt is, brengt dit ons niet. Om te kunnen verklaren hoe een illocutionaire strekking aan een uiting

kan worden toegekend moeten we de blik dus elders richten. Ik denk dat een verklaring gevonden kan worden in een adaptatie van Grice's schema voor de afleiding van conversationele implicaturen.⁵

Grice stelt dat er aan het voeren van gesprekken een *samenwerkingsbeginsel* ten grondslag ligt, dat inhoudt dat de spreker zijn bijdrage aan het gesprek afstemt op hetgeen in dat stadium van het gesprek vereist is voor het doel of de richting van het gesprek. Onder dit algemene beginsel vallen vier categorieën van stelregels, die overeenkomen met de vier opzichten waarin een uiting kan voldoen aan de eis die het samenwerkingsbeginsel stelt. De stelregels van Kwantiteit luiden: 1. Geef zoveel informatie als nodig is voor het doel van het gesprek op dat moment, en 2. Geef niet meer informatie dan nodig is. De stelregels van Kwaliteit luiden: 1. Zeg niet iets waarvan u gelooft dat het niet waar is, en 2. Zeg niet iets waarvoor u onvoldoende bewijs heeft. De stelregel van Relatie luidt: Laat uw bijdrage relevant zijn, en de stelregel van Stijl: Wees duidelijk.

De deelnemers aan een gesprek gaan ervan uit dat de andere deelnemers het samenwerkingsbeginsel naleven en dat dezen op hun beurt ook verwachten dat zij zich daaraan zullen houden. De spreker anticipeert op de aanwezigheid van deze verwachting bij de luisteraar en richt zijn bijdrage aan het gesprek dienovereenkomstig in. De rol die het samenwerkingsbeginsel speelt bij de interpretatie van taaluitingen is, kort samengevat, als volgt: als een spreker met zijn uiting het samenwerkingsbeginsel of de stelregels openlijk lijkt te schenden, en er is desalniettemin geen reden om aan te nemen dat hij zich aan het samenwerkingsbeginsel onttrekt, geef dan de uiting van de spreker een zodanige interpretatie dat de uiting onder die interpretatie wèl in overeenstemming is met de eisen van het samenwerkingsbeginsel of de stelregels.

Nu denk ik dat op verscheidene punten een verdere uitwerking aan het model van Grice gegeven moet worden; voordat het kan worden gebruikt als uitgangspunt voor de verklaring van de interpretatie van de illocutionaire strekking van een uiting. Ik zal hier twee van deze punten aanstippen.

Ten eerste is het belangrijk om in te zien dat het samenwerkingsbeginsel ook in gevallen waarin dit beginsel of de stelregels *niet* worden overtreden een rol speelt bij de interpretatie van taaluitingen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de oplossing van ambiguïteiten en bij het achterhalen van de door de spreker bedoelde referenten.⁶

Bij ambiguïteit, zoals bijvoorbeeld in 'De advocaat is geschift', laat wat de spreker zegt verscheidene mogelijkheden tot interpretatie open, waarvan er slechts één de bedoelde is. Eén van deze mogelijkheden is op dat punt van het gesprek echter relevant ten opzichte van het doel van het gesprek en dat is, als we ervan uitgaan dat de spreker het samenwerkingsbeginsel eerbiedigt, de mogelijkheid die de spreker moet bedoelen.

Ook bij het achterhalen van de bedoelde referenten kan het samenwerkingsbeginsel op deze wijze een rol spelen, dat wil zeggen, zonder dat er sprake is van een 'echte' conversationele implicatuur die tot stand komt door een openlijke schending van het samenwerkingsbeginsel. Op grond van de

veronderstelling dat de uiting van de spreker relevant is ten opzichte van voorafgaande uitingen moet worden aangenomen dat de spreker met de verwijzende uitdrukkingen die hij gebruikt verwijst naar entiteiten die in de context genoemd worden. Als een spreker bijvoorbeeld zegt "Ik heb de mixer moeten wegdoen. De motor was kapot", mag op grond van het samenwerkingsbeginsel worden aangenomen dat hij in de tweede zin spreekt over de motor van de mixer uit de eerste zin - en niet over zijn Yamaha, bijvoorbeeld - en dat het kapotzijn van die motor iets te maken heeft met het wegdoen van de mixer.⁷

Er zijn dus twee verschillende afleidingsschema's waarin het samenwerkingsbeginsel een rol speelt, één met schending en één zonder schending van het beginsel. Beide kunnen een rol spelen bij de interpretatie van de illocutionaire strekking van een uiting.

Het tweede punt waarop het model van Grice nadere uitwerking vereist is de kwestie van de afstemming op het doel van het gesprek: wat moeten wij onder 'doel van het gesprek' verstaan, en wat wil het zeggen als een uiting qua informativiteit, qua relevantie en qua stijl op dit doel is afgestemd?

Om met de eerste vraag te beginnen: Ik stel voor de notie 'doel van het gesprek' op te vatten in termen van de geassocieerde perlocutionaire doelen die de sprekers in de loop van het gesprek met hun uitingen proberen te bereiken. Zoals bekend, wijst Austin er op dat een spreker door wat hij zegt bepaalde effecten op het denken, voelen of handelen van de luisteraar kan trachten te bewerkstelligen, en hij duidt dit aan als het voltrekken van perlocutionaire handelingen. Voorbeelden zijn: iemand door iets te zeggen ergens van overtuigen, iemand aan het schrikken maken, iemand ergens van weerhouden, enzovoort.⁸ Ted Cohen heeft geopperd dat met bepaalde illocutionaire handelingen bepaalde perlocutionaire effecten zijn geassocieerd, in die zin, dat het voltrekken van die illocutionaire handelingen typisch verbonden is met het nastreven van die effecten.⁹ Zo worden vragen typisch gesteld met het doel de luisteraar ertoe te brengen de spreker bepaalde informatie te verschaffen; worden mededelingen typisch gedaan met het doel de luisteraar ergens over te informeren; beloften, met het doel te voldoen aan een wens van de luisteraar; waarschuwingen, met het doel de luisteraar te alarmeren, enzovoort. Met deze geassocieerde perlocutionaire doelen die de sprekers met hun uitingen trachten te bereiken, nu, wil ik de notie 'doel van het gesprek' gelijkstellen.

Tegen zo'n gelijkstelling kan worden ingebracht dat perlocutionaire doelen per definitie sprekersdoelen zijn, terwijl de notie 'doel van het gesprek' staat voor door spreker en luisteraar gemeenschappelijk aanvaarde doelen. De doelen die een spreker voor ogen staan hoeven bepaald niet altijd in het belang te zijn van, of gedeeld te worden door de luisteraar. Toch hoeft hier geen tegenstrijdigheid te schuilen.

Allereerst denk ik dat het begrip 'gemeenschappelijk aanvaard doel van het gesprek' in eerste instantie ruim moet worden opgevat, namelijk, als het overkoepelende doel van het gesprek in zeer globale zin, datgene wat de deelnemers aan het gesprek leidt bij het überhaupt (blijven) deelnemen aan het gesprek als zodanig. Ook bij een twistgesprek, bijvoorbeeld, kan er op deze manier een gemeenschappelijk

aanvaard doel van het gesprek aanwezig geacht worden; zoals het oplossen van het meningsverschil of het beslechten van de twist.

Zelfs bij een gesprek waarbij één van de deelnemende partijen duidelijk in het nadeel lijkt te zijn, zoals een kruisverhoor, kan worden volgehouden dat er een gemeenschappelijk aanvaard doel van het gesprek aanwezig is, dat óók door de partij die in het nadeel is, zolang hij zich tenminste niet aan de voortgang van het verhoor als zodanig onttrekt, voor ogen wordt gehouden, zoals het ter tafel krijgen van (zijn weergave van) bepaalde feiten.

Vervolgens moet worden ingezien dat het voor het werkelijkken van dit gemeenschappelijk aanvaarde overkoepelende doel van het gesprek voor de deelnemers aan het gesprek noodzakelijk is dat zij zich tijdelijk vereenzelvigen met de doelen die de andere deelnemers op een gegeven moment nastreven; de deelnemer in de rol van luisteraar moet zich tijdelijk vereenzelvigen met het perlocutionaire doel dat de deelnemer in de rol van spreker nastreeft; dit perlocutionaire doel wordt dan voor de duur van het moment het gemeenschappelijk aanvaarde doel van het gesprek.¹⁰

Toegespitst op het voeren van een gesprek: als, bijvoorbeeld in een verhoor, de ondervrager, *A*, een vraag stelt met het perlocutionaire doel informatie te verkrijgen over een bepaalde zaak *z*, zal de ondervraagde, *B*, zolang hij zich tenminste niet onttrekt aan de voortgang van het verhoor en zich dus blijft scharen achter het gemeenschappelijk aanvaarde overkoepelende doel van het gesprek, het doel van *A* om informatie te krijgen over *z* tijdelijk tot het zijne maken; als hij iets zegt, zal hij dat doen met het perlocutionaire doel op enigerlei wijze een bijdrage te leveren aan het verschaffen van informatie over *z* en hij zal zijn uiting afstemmen op dat doel.¹¹ *A* neemt, op zijn beurt, aan dat dat het doel is van *B*'s bijdrage en interpreteert diens uiting dienovereenkomstig. Het gemeenschappelijk aanvaarde doel van het gesprek neemt dus steeds de vorm aan van de perlocutionaire doelen die de deelnemers aan het gesprek op een gegeven moment in het gesprek trachten te bereiken.

Wanneer we de notie 'doel van het gesprek' aldus opvatten als het overkoepelende doel van het gesprek, tesamen met de perlocutionaire doelen die de deelnemers aan het gesprek trachten te bereiken, wordt het mogelijk een nadere omschrijving te geven van wat de in het samenwerkingsbeginsel geëiste afstemming van een uiting ten opzichte van het doel van het gesprek inhoudt. Afstemming van de bijdrage van de spreker ten opzichte van het doel van het gesprek kan dan worden omschreven als inhoudende dat de spreker:

1. het perlocutionaire doel dat hij met zijn uiting nastreeft afstemt op de verwerkelijking van het overkoepelende doel van het gesprek, en
2. zijn uiting afstemt op het bereiken van dit perlocutionaire doel.

Het eerste kan weer nader worden gekarakteriseerd in de vorm van een aantal stelregels, parallel aan die van Grice. Voor ons doel is echter met name het tweede onderdeel, afstemming van de uiting op het bereiken van het perlocutionaire doel, interessant. Dit kan, althans voor een deel, nader worden gekarakteriseerd in de vorm van de stelregel

'Geef uw uiting een illocutionaire strekking (en een propositionele inhoud) waarmee een perlocutionair effect is geassocieerd dat in overeenstemming is met het perlocutionaire doel dat wordt nagestreefd'.

Laten wij nu terugkeren tot de woordenwisseling die de aanleiding vormde tot deze escapade, en in het bijzonder daarin Suzans uiting 'Twintig jaar geleden'. Tot nu toe waren we niet verder gekomen dan de constatering dat de spreekster een zin uit in mededelende vorm, die een bijzondere bepaling van tijd vormt bij 'Jij was verliefd op Ben', en dat er een reeks illocutionaire handelingen is voor de voltrekking waarvan deze zin op grond van zijn betekenis in het bijzonder geschikt is. Nu zijn wij echter in staat een volgende stap in het interpretatieproces te zetten. Die stap bestaat uit het doen van een uitspraak over het perlocutionaire doel van de spreekster. Wat is Suzan aan het doen, wat is het perlocutionaire doel dat zij op dit moment probeert te bereiken? Zij wil bepaalde feiten uit het verleden terugroepen in Dora's herinnering, en ze probeert deze feiten door Dora bevestigd te krijgen.

Als we aannemen dat de spreekster zich houdt aan het samenwerkingsbeginsel, moeten we ervan uitgaan dat haar uiting is afgestemd op het doel van het gesprek, op het zojuist genoemde perlocutionaire doel dus. Dat wil zeggen dat we moeten aannemen dat haar uiting een illocutionaire strekking heeft waarmee een perlocutionair effect is geassocieerd dat in overeenstemming is met dit doel. Onder de mogelijke illocutionaire handelingen tot de voltrekking waarvan de zin zich op grond van zijn betekenis in het bijzonder leent is er in ieder geval één waarmee een perlocutionair effect is geassocieerd dat met het perlocutionaire doel dat de spreekster nastreeft in overeenstemming is: met een illocutionaire strekking van een specificatie van tijd is een perlocutionair effect geassocieerd van het sturen van de aandacht (in dit geval de herinnering) van de luisteraar naar feiten uit een bepaalde periode (in het verleden). Als de uiting deze strekking heeft, is zij dus, overeenkomstig de eis van het samenwerkingsbeginsel, afgestemd op het doel van het gesprek op dat moment. Als de uiting deze strekking heeft, sluit zij bovendien aan op zowel de eerdere uiting van Suzan (waarin een feit ter bevestiging werd voorgelegd), als op de voorafgaande uiting van Dora (die ontkent dat ze weet waarover Suzan het heeft), en is dus ook in het opzicht van relevantie afgestemd op het doel van het gesprek. Dat is daarom de strekking die de uiting naar alle waarschijnlijkheid heeft.

Zo hebben wij dus nu op zijn minst een gedeeltelijke verklaring gevonden voor de interpretatie van de illocutionaire strekking van een uiting, en wel door een op Grice's model gebaseerd afleidingsschema te postulieren, waarin uitspraken over achtereenvolgens de volgende zaken een belangrijke rol spelen:

- de betekenis van de geuite zin en de illocutionaire handelingen tot de voltrekking waarvan die zin zich op grond van zijn betekenis bij uitstek leent;
- het perlocutionaire doel dat de spreker nastreeft;
- de geassocieerde perlocutionaire effecten die in overeen-

stemming zijn met dat perlocutionaire doel;

- de illocutionaire strekkingen die met deze perlocutionaire effecten zijn geassocieerd.

Als deze verklaring stand blijkt te kunnen houden, hebben we, denk ik, wat meer inzicht gekregen in hoe taalgebruikers elkaars taaluitingen kunnen begrijpen. Natuurlijk heb ik absoluut niet de pretentie met het bovenstaande alle problemen uit de weg geruimd te hebben. Integendeel, ik vermoed dat alleen maar duidelijker is geworden welke problemen er allemaal nog niet zijn opgelost. Maar ook dat zou ons op zich alweer een klein stukje vooruit helpen.

Noten

1. Searle (1977, p.70).
2. Achtereenvolgens: het doorzien van de *motieven* waardoor de rolfiguur wordt geleid, het herkennen van de *boodschap* die de rolfiguur met zijn uiting bedoelt over te brengen, en het doorzien van de *verdere doeleinden* die de rolfiguur met zijn uiting nastreeft en van de *strategieën* die hij daartoe aanwendt. Het tweede houdt in: het herkennen van de illocutionaire handeling die de spreker met zijn uiting bedoelt te voltrekken en van de propositionele inhoud die deze heeft.
3. Schneider, Eric: *Tweelicht*. Stinedra. Bussum, 1977, p.24.
4. A. Foolen vroeg zich in de discussie af of de uiting niet beter kon worden gekarakteriseerd als "onderdeel van een *insisterpatroon*". Naar mijn mening wordt hiermee echter niets gezegd over de *illocutionaire strekking* van de uiting, dat wil zeggen over datgene wat de spreekster *bedoelt te communiceren*. Zeggen dat de spreekster met deze uiting insisteert, is iets zeggen over de *strategie* waarmee ze haar doel tracht te bereiken (zie noot 2). Pas als herkend is dat er met deze uiting een specificatie gegeven wordt (en niet bijvoorbeeld: een verzuchting gedaan wordt), echter, kan worden ingezien dat de uiting onderdeel vormt van een insisteringsstrategie.
5. Grice (1981).
6. Ook Wilson & Sperber (1981) wijzen hierop.
7. Hiermee zijn de problemen met betrekking tot de toekenning van referenten natuurlijk nog bij lange na niet opgelost. "Entiteiten die in de context genoemd worden" laat meestal verschillende mogelijkheden open. Stel bijvoorbeeld dat aan deze twee zinnen een andere was voorafgegaan - "Mijn hele machinepark was vanochtend buiten bedrijf", zou in dat geval met "de motor" toch niet de motorfiets van de spreker bedoeld kunnen zijn? Hoe kan de keuze worden gefundeerd? Tot hoever strekt de relevante context zich uit?
8. Austin (1981, p.46 e.v.).
9. Cohen (1981)
10. Bij de stelregel van Kwantiteit geeft Grice voor niet-verbale interactie een voorbeeld waarin dit bijzonder duidelijk wordt: "Als u me helpt bij het repareren van een auto, verwacht ik van uw bijdrage dat deze groter noch kleiner is dan nodig is. Als ik bijvoorbeeld op een gegeven moment vier schroeven nodig heb, verwacht ik dat u er mij vier aangeeft en niet twee of zes" (1981, p.242). Het overkoepelende gemeenschappelijk aanvaarde doel van de interactie is het gerepareerd krijgen van een auto. In het

kader van het verwerkelijken van dat doel is het voor "de helpende partij" noodzakelijk zich tijdelijk te vereenzelvigen met het doel van de andere partij, te weten, te voorzien in diens behoefte aan vier schroeven.

11. De uiting hoeft deze informatie zelf nog niet te bevatten, maar kan er niet meer dan een voorstadium voor zijn. De spreker kan er bijvoorbeeld opheldering in vragen over de redenen die de luisteraar had voor zijn vraag om informatie.

Bibliografie

Austin, J.L.: "Voordrachten over wat we met woorden doen". Vertaald door H. Plantenga. In: F.H. van Eemeren & W.K.B. Koning (1981), p.41-69.

Cohen, T.: "Illocuties en perlocuties". Vertaald door W.K.B. Koning. In: F.H. van Eemeren & W.K.B. Koning (1981), p.175-191.

Eemeren, F.H.van & W.K.B. Koning (red.): *Studies over taalhandelingen*. Meppel, 1981.

Grice, H.P.: "Logica en gesprek". Vertaald door M.A. Haft-van Rees. In: F.H. van Eemeren & W.K.B. Koning (1981), p.235-257.

Searle, J.R.: *Taalhandelingen. Een taalfilosofisch essay*. Vertaald door F.H. van Eemeren. Utrecht enz., 1977, Aula 592.

Wilson, D. & D. Sperber: "On Grice's theory of conversation". In: P. Werth (ed.): *Conversation and discourse. Structure and Interpretation*. London, 1981, p.155-179.